

Recenzja
rozprawy doktorskiej
w dziedzinie sztuk muzycznych,
w dyscyplinie artystycznej instrumentalistyka
mgr. Tomasza Mońko

Podstawowe dane osobowe recenzenta

dr hab. Krzysztof Urbaniak, prof. AM w Łodzi

Dziedzina – sztuki muzyczne

Dyscyplina – instrumentalistyka

Akademia Muzyczna

im. G. i K. Bacewiczów w Łodzi

Wydział Wykonawstwa Instrumentalnego

Łódź, dnia 20.06.2020

Zleceniodawca recenzji

Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina w Warszawie, reprezentowany w odnośnej umowie przez Rektora – prof. dr. hab. Klaudiusza Barana – przy kontrasygnacie Kwestora Anety Lipińskiej. Zlecenie zostało podjęte na podstawie ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku art. 14 ust. 2 (Dz. U. 2016 poz. 882) oraz decyzji Rady Wydziału Fortepianu, Klawesynu i Organów Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina, o której mowa w skierowanym do mnie piśmie opatrzonym datą 30 kwietnia 2021. Do nadesłanego mi pisma załączone zostały w przesyłce z końca maja 2021 wszystkie istotne dla sprawy materiały dokumentujące dotychczasowe czynności przewodowe, dokumentacja złożona przez Doktoranta oraz jego praca doktorska.

Podstawowe dane o Doktorancie

Pan mgr Tomasz Mońko, urodzony [REDAKTOWANE], zdobył swoje wykształcenie w Akademii Muzycznej im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi, w której w latach 2000-2005 odbył studia na kierunku instrumentalistyka, w zakresie gry na organach.

Studia te zakończył z wynikiem bardzo dobrym („B”), zdobywając tytuł zawodowy magistra sztuki. Swoją wcześniejszą edukację muzyczną uzyskał w Zespole Szkół Muzycznych II stopnia im. Stanisława Moniuszki w Łodzi (dyplom w klasie organów Grażyny Fajkowskiej), a wcześniej w szkole muzycznej I stopnia w Łodzi (dyplom w klasie fortepianu Anny Piątkiewicz). Swoje zainteresowania i kompetencje w zakresie improwizacji organowej rozwijał pod kierunkiem Krzysztofa Ostrowskiego w ramach prowadzonych przez niego kursów, jak również w ramach kontaktów z niderlandzkim organistą Hayo Boeremą.

Swoją działalność koncertową rozpoczął już w trakcie nauki w szkołach muzycznych niższego szczebla, a od czasu zakończenia edukacji w akademii muzycznej występuje jako interpretator i improwizator w wielu miastach Polski oraz poza granicami kraju (kilkadziesiąt udokumentowanych koncertów jako solista, kameralista i improwizator).

W ramach swojej działalności dydaktycznej pełnił między innymi funkcję wykładowcy gry liturgicznej, improwizacji organowej oraz wykonawstwa muzyki organowej dla klawesynistów Akademii Muzycznej im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi, w której obecnie pracuje na stanowisku specjalisty w zakresie elektroakustyki oraz sprzętu multimedialnego.

We współpracy z Tomaszem Ulińskim realizuje prace z zakresu budownictwa organowego ze szczególnym ukierunkowaniem na kreatywne wykorzystanie elektroniki w powiązaniu z tradycyjną koncepcją organów piszczałkowych.

W ramach działalności naukowej mgr Tomasz Mońko ma na swoim koncie zaprojektowanie, wykonanie, oprogramowanie oraz instalację autorskiego systemu OrgNG w kilku wersjach w trzech polskich świątyniach oraz w miejscowości Bleiswijk (Niderlandy), jak również udział w kilku konferencjach.

Ocena pracy doktorskiej

Przedstawiona do mojej oceny praca, zatytułowana *Nowe środki wyrazu artystycznego w literaturze oraz improwizacji organowej osiągnięte dzięki zastosowaniu mechatronicznego, programowalnego systemu sterowania trakturą gry (Innovative Means of Artistic Expression in Pipe Organ Music Literature and Improvisation Achieved Through the Use of Mechatronic Programmable Key Action Control System)* składa się z dzieła artystycznego zarejestrowanego na nośniku CD oraz odnośnego opisu w postaci 165-stronicowej rozprawy.

W skład dzieła artystycznego wchodzi następujące utwory literatury organowej oraz improwizacje:

1. Johann Sebastian Bach
– Preludium chorałowe na temat „Allein Gott in der Höh’ sei Ehr’“ BWV 662
2. Improwizacja na temat „Allein Gott in der Höh’ sei Ehr’“
3. Johann Sebastian Bach
– Preludium chorałowe na temat „Nun komm, der Heiden Heiland“ BWV 659
4. Improwizacja na temat „Veni, Redemptor gentium“
5. Johann Sebastian Bach
– Preludium chorałowe na temat „O Mensch, bewein dein Sünde groß“ BWV 622
6. Improwizowane wariacje na temat „O Mensch, bewein dein Sünde groß“
(Temat – Trio – Trioles – Meditation – Scherzo – Toccata – Esquisse – Finale)
7. György Sándor Ligeti
– Etiuda organowa nr 1 – „Harmonies“

Opis dzieła składa się z pisemnego opracowania podzielonego na:

- streszczenie,
- angielsko-języczny *abstract*,
- spis treści,
- siedem rozdziałów wraz z podrozdziałami oraz bibliografię.

Zarejestrowane na nośniku CD interpretacje utworów oraz improwizacje zrealizowane zostały przez Doktoranta w profesjonalny sposób na interesującym pod względem brzmieniowym instrumencie, którego traktura jest owocem realizacji autorskiego projektu Doktoranta. Zastosowanie nowatorskich rozwiązań technicznych w powiązaniu z odpowiednim oprogramowaniem systemu pozwala na uzyskanie nowych efektów brzmieniowych, których dotychczas nie miałem okazji doświadczyć w podobnej formie w żadnym ze znanych mi instrumentów. W „Allein Gott in der Höh’ sei Ehr’“ BWV 662 Doktorant nienagannie, z należnym namysłem i w sposób właściwy stylistycznie interpretuje bachowski materiał dźwiękowy, wzbogacając brzmienie organowe o charakterystyczny, precyzyjnie aplikowany efekt *vibrato*, uzyskany poprzez zastosowanie odpowiedniego ruchu kłap, sterowanego poprzez „kółko modulacji”. Podobną jakość mają zarejestrowana

na nośniku CD interpretacje „Nun komm, der Heiden Heiland“ BWV 659 oraz „O Mensch, bewein dein Sünde groß“ BWV 622, w których zastosowany został również wspomniany już efekt *vibrata*. Interpretacja dzieła Ligetiego wyróżnia się interesującą registracją wykorzystującą pojedyncze chóry mikstury w powiązaniu głosami podstawowymi, jak również zastosowaniem manipulacji stopnia otwarcia klap instrumentu, co z kolei pozwoliło Doktorantowi uzyskać efekt nieosiągalny na organach o tradycyjnej konstrukcji, pozbawionych elementów traktury mechatronicznej. Konserwatywny, niemal ortodoksyjny pod względem agogiczno-artykulacyjno-frazowym sposób wykonania dzieła Bacha wydaje się być zabiegiem w pełni świadomym, pozwalającym Doktorantowi lepiej uwypuklić elementy nowatorskie, wynikające z możliwości instrumentu.

W swoich improwizacjach Doktorant korzysta przede wszystkim z polimodalności, której potencjał eksploruje w kreatywny sposób, łącząc odkrywczą swą talent improwizatorski z możliwościami traktury mechatronicznej instrumentu, na którym zarejestrowane zostało nagranie. W improwizacji na temat chorału „Allein Gott in der Höh’ sei Ehr“ registracja podzielona została na dwa różne plany, które w komunikatywny i logiczny sposób odniesione zostały do poszczególnych części improwizacji. Wykorzystano tu nie tylko efekt repetycji dźwięku (uzyskany poprzez odpowiednie zaprogramowanie traktury), ale także efekt „falowania” dźwięku (również uzyskany poprzez zaprogramowanie odpowiedniego ruchu klap). Uzyskany dzięki temu walor tworzy wrażenie istnienia w instrumencie dodatkowych rejestrów, które nie figurują w wykazie fizycznie istniejących w nim rzędów piszczałek. Z kolei improwizacja na temat „Nun komm, der Heiden Heiland“, której brzmieniowość oparta została na trzech różnych poziomach registracji, zwraca uwagę poprzez zastosowane tutaj unikatowe efekty *glissando / morendo / smorzando*. Dzięki walorom mechatronicznej traktury mogły one być zaaplikowane niezwykle precyzyjnie, w sposób tworzący wysokiej jakości efekty wyrazowe, nieosiągalne na organach innego typu. Improwizowane wariacje na temat „O Mensch, bewein dein Sünde groß“ tworzą przejrzystą, zrozumiałą formę, w której poszczególnych segmentach zastosowane zostały nie tylko rozmaite techniki improwizatorskie, ale także różne przejawy brzmieniowego potencjału samego instrumentu. Od zastosowanego już we wcześniej opisywanych ścieżkach nagrania efektu *tremolo / vibrato*, poprzez efekty niemal perkusyjne (repetycje dźwięku), *pizzicato*, kontrolowane odstrojenie poszczególnych rzędów piszczałek, efekty – jak ujmuje to Doktorant

– „ksylofonowe”, aż po tony kombinowane (10 $\frac{2}{3}$ ’) słuchacz ma okazję zapoznania się z kalejdoskopową barwnością instrumentu, która moderowana jest niejako artystyczną kreatywnością Doktoranta. Godny podkreślenia jest charakterystyczny język dźwiękowy improwizacji Tomasza Mońki, płynność i potoczność konstruowanych przez niego myśli muzycznych oraz „szczerść” wyrazu.

Stanowiący integralną część pracy opis dzieła Doktorant przygotował ze szczególną starannością, dbając o logiczną na przestrzeni całego opracowania dystrybucję treści. Pracę rozpoczyna dość obszerny wywód, w którym Doktorant przedstawia m.in. przyczyny swojego zainteresowania tematem pracy. W rozdziale drugim organy piszczałkowe przedstawione są jako obiekt umieszczony w kontekście muzycznym, technicznym, filozoficznym i historyczno-krytycznym. Niezwykle zajmujący rozdział trzeci koncentruje się na określeniu czynników wpływających na percepcję brzmienia organów i środków wyrazu stosowanych przez wykonawcę. Także w tym rozdziale Doktorant poświęca wiele miejsca rozważaniom natury psychologiczno-filozoficznej, zajmuje się problematyką istoty i percepcji dźwięku, środków wyrazu artystycznego, właściwości barwy i zadęcia piszczałek organowych, jak również technicznemu funkcjonowaniu organów w powiązaniu ze sterowaniem ciśnieniem i przepływem powietrza. Rozdział czwarty poświęca Tomasz Mońko mechatronicznej trakturze gry, będącej jego autorskim rozwiązaniem. Wyjaśnia szeroko stosowaną przez siebie w dysertacji terminologię, kreśli cel realizacji projektu oraz jej przebieg, tłumaczy wyczerpująco zasadę działania systemu, stosując precyzyjny, naukowy język, wzbogacony o grafy i wzory. Rozdział piąty to bardzo dobrze skonstruowana teza pracy wraz z weryfikacją jej słuszności na podstawie dzieł zarejestrowanych na nośniku CD. Rozdział ten zawiera ukierunkowany na weryfikację tezy opis dzieła, w którym należną uwagę poświęcono każdemu utworowi, omawiając poszczególne aspekty konstruowania jego interpretacji. Rozdział szósty poświęcony został przeprowadzonym w toku prac nad dysertacją badaniom akustycznym. Opisano ich cel, metodę i wyniki, dzięki czemu Czytelnik pracy może dogłębnie zrozumieć istotę zjawisk, które przed lekturą tego rozdziału odbierał z perspektywy subiektywnego słuchacza dzieła zarejestrowanego na nośniku CD. Pracę wieńczy przekonujące zakończenie oraz bibliografia. Język pracy jest prawidłowy, wartki i interesujący. Aparat naukowy pracy nie budzi zastrzeżeń, przypisy skonstruowane są właściwie, a strona edytorska jest wolna od istotnych usterek.

Konkluzja

Na podstawie przeprowadzonej analizy i oceny dzieła artystycznego (płyty CD) oraz rozprawy doktorskiej przedstawionej przez Doktoranta **stwierdzam, że praca doktorska mgr. Tomasza Mońki zatytułowana *Nowe środki wyrazu artystycznego w literaturze oraz improwizacji organowej osiągnięte dzięki zastosowaniu mechatronicznego, programowalnego systemu sterowania trakturą gry (Innovative Means of Artistic Expression in Pipe Organ Music Literature and Improvisation Achieved Through the Use of Mechatronic Programmable Key Action Control System)* spełnia wymogi art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku. Doktorant rozwiązał problem artystyczny, wykazał ogólną wiedzę i posiadał umiejętności konieczne do prowadzenia samodzielnej pracy artystycznej, w związku z czym wnioskuję o przyjęcie pracy doktorskiej i jej dopuszczenie do publicznej obrony.**

dr hab. Krzysztof Urbaniak

